

Mikor és hogyan alakult meg a kolozsvári unitárius Kollégium Olvasóegylete?

Jakab Elek Fejér Márton életrajzában¹ ezeket írja az Olvasóegylet keletkezéséről: „Öt-hat kitünő képességű ifjú baráti köre volt ez, mely az 1825 és 1830 évek közt új életre ébredt nemzeti érzés meleg érintése s buzdító nyomása alatt előbb csak arra egyesült, hogy közösen könyveket szereztek; együtt olvastak, év végén felosztották, és így a minden évben újra született egyesület minden év végén megszűnt. 1932—33-ban azon gondolatra jöttek, hogy szerzett könyveiket többé ne osszák fel, hanem gyűjtsék meg, ebből állandó könyvtárt alkossanak, s a társaságot is állandósítsák.

Igy született meg Erdélyben — a kolozsvári unitárius főtanoda ifjúsága közt legelsőbben — egy iskolai állandó magyar olvasótársaság 1832—33-ban.“

Nemsokára, ugyancsak 1867-ben megjelent Kozma Ferencnek: „A kolozsvári unitárius Kollégium ifjúsága Olvasó és Irodalmi Körének multja“ című füzete, amely 12-ik lapján már helyreigazítja Jakab Eleknek azon állítását, hogy a szerzett könyveket „év végén felosztották“ volna és az 1832—33-ik évről ezt írja: „A múlt évben megízelt olvasgatás következménye az lett, hogy az ifjúság egy olvasó-társaság formálásáról már nagyobb körben kezdett tanácskozni. Minden jóra való ifjú fel lón szólítva, de az újabban csatlakozottak közül csak Gedő Lászlót, Kanyaró Pált, Kis Lászlót, Kozma Lászlót, Fejér Márton, Csongvai Károlyt, Szentmártoni Samut, Gálfi Mihályt és Buzogány Mózeszt nevezhetjük meg. Közadakozás útján könyveket kezdtek szerezni. A gyűjtemény, könyvtárnok Kriza Jánosnál állott.“

Jakab Elek és Kozma Ferenc nyomain halad dr. Gál Ke-

¹ Keresztény Magvető. 1867. III. köt. 5. l.

lemen is. *A kolozsvári unitárius kollégium történeté*-ben megállapítja, hogy: „Ennek az olvasó és irodalmi társaságnak volt Kriza egyik alapító tagja, később első könyvtárnoka.”²

Mind ezekkel szemben ma már határozottan meg tudunk felelni a címben felvetett kérdésre. *Szentmártoni Samu*na: fennmaradt „*Az unitárius vallás kifejlése s történelme különösen Erdélyben*“ című kéziratot munkája és ennek 313-ik lapján találjuk feljegyezve a következőket: „A főtanodai ifjúság kebelében több egyletek vannak. Ezek közt legrégebb a) az *Olvasóegylet*. E társaság keletkezése felől Jakab Elek hitrokonunk a Magvetőben Fejér Mártonról adott életrajzában nem lévén tisztában, ez ügyben ennyit írhatok: *Első indítványozója én voltam 1832-n*. Nézeteimet közöltem Kriza János és Buzogány Mózsos osztályos társaimmal. Hárman szövetkező társakat gyűjtöttünk magunk és az utánunk osztályból, mert a fölöttünk valók nem voltak hajlandók hozzánk leereszkedni, kivéve a jó ügy iránt lelkesülő Gálfi Sándort, kit elnökünknek választottunk. Kettő az egylet érdekében szabályozó cikkeket írtunk. Hetenként egyszer esti öszvegyülésünkben magyar költészeti dolgozatokat s latin clasicusokból fordításokat adtunk be, kölcsönösen kitelhetőségig bíráltunk is. Többen tetszés szerinti idegen nyelvek önszorgalom útján tanulására vállalkoztunk. Míg részvények útján magyar irodalmi könyveket szerezhattunk, sajátunkat, mik voltak — bocsátottuk közhasználatra. 1833-n az iskolából kiléptem.* 1834-n újított törvények mellett új erőt fejtett ki az egylet.”³

Ennek az irodalmi szervezkedésnek sokkal nagyobb a jelentősége, mint amilyenek az egyszerű elolvasás után látszik. Hogy ezt a csekélységnek látszó eseményt helyesen értékelni tudjuk ismernünk kell a kor szellemét és törekvéseit. Történelmünkben az 1790—91-i országgyűléssel kezdődik a nemzeti szellem ébredésének kora, amely Széchenyi István fellépése után mind erőteljesebb és hatékonyabb lesz. Szinte hihetetlen és az emberiség történetében páratlan az a küzdelem, amit a magyar nemzetnek ötévztizeden át kellett folytatnia ma-

² Dr. Gál Kelemen: *A kolozsvári unitárius Kollégium története*. II. köt. 158. l.

³ Toroczkóra ment leányiskolai tanítónak.

A kolozsvári unitárius Kollégium Olvasóegyletének alakulása.

gyar nyelv jogaiért, azért, hogy magyar legyen a hivatalos nyelv, hogy magyarul tanulhassanak az iskolában. A katolikus püspökök féltve a vallást, nem akarták, hogy a magyar nyelvet a papnöveldékben kötelezően tanítsák, a kiváltságos rendi alkotmánynak alapja a latinság volt s főuraink nagy része azt hitte, hogy vége a magyar alkotmánynak. ha a törvényeket magyarul hozzák, tudós egyetemi tanárok alkalmatlannak tartották a magyar nyelvet a tudományok művelésére, nem csoda tehát, hogy a magyar nyelv hivatalossá tételének ügye olyan lassan haladt előre. A latin iskola is görcsösen ragaszkodott a régi szellem fenntartásához és amint a román impérium idején kiadták a román tanügyi hatóságok a rendeletet, hogy a magyar ifjúság tizperces szünetekben is románul beszéljen, épen úgy rendelték el öseink, hogy az óráközi szünetek alatt a magyar ifjak latinul beszéljenek. De hiábavaló minden intézkedés, a korszellemmel mindig együtt haladó ifjúság ösztönösen megérezte a magyar nyelv művelésének nagy jelentőségét és ifjúsági egyleteket szervezett annak megvalósítására. Az unitárius ifjúság mindig előljárt a nemzeti szellem ápolásában s a Szentmártoni Samu által kezdeményezett Olvasóegylet megeremtése is ezt igazolja.

Nagy történetírónk, Jakab Elek erről az irodalmi megmozdulásról a következőket írja: „*E társaság alakulása a kolozsvári unitárius főtanoda történetében új korszakot képez. Frigykötés volt ifjúságunk és az ébredő nemzeti szellem között, eljegyzés a tudomány istennőjének, szakítás a mult idők scholastikai rendszerével, sőt ennél is több: a jó és szép, nemes termőága volt ez, beoltva az ifjúság szívébe, hogy abból a haza és tudomány szeretetének gyümölcsei fejlődjenek, idegen színű műveltségünk lassanként nemzeti alapot nyerjen, egyházi életünk felett egy újonnan nevelt nemzedék által egykor új ég, körében új föld támadjon.*

E társulatban tanulták meg ifjaink forrón szeretni a hazát, művelni nyelvét, gyámolítani az irodalmat.

Aldást érdemelnek, akik e társaságot alkották.”⁴

P. Szentmártoni Kálmán.

⁴ Jakab E.: Fejér Márton életrajza. Keresztény Magvető. 1867. III. köt. 11. és 12. l.

I R O D A L O M .

Dr. Gelei József: Nemzetnevelés. Kolozsvár, 1942. 86-old. Ára 3 pengő.

„Nagy igazságok kis könyve.” Ha jól emlékszem ezt írtam Gelei József másfél év előtti hasonló tárgyú könyvéről. (Merre haladjunk?) Ha az igazságot fokozni lehet, mostani tanulmányáról azt írhatnám: „Még nagyobb igazságok még kisebb könyve.” Nyolcvanhat oldalocska az egész! Ha a könyvek értékét az oldalszámok mérnék, nem nagy esettel állanánk szemben. Ennek a kicsi könyvnek azonban minden mondata olyan igazságot üt szívéinkre, amelynek megfontolásától nemzetünk sorsának jövő alakulása függ. Ismertetést írni róla szinte lehetetlen. Lehetetlen, mert a gondolatok benne olyan tömörek és szerkezetükben annyira összefüggők, hogy azokat még tömörebb és áttekinthetőbb formában bemutatni, — amit a könyvismertetés szokott csinálni, — szinte képtelenség. Nem is ez most itt az én célom. Csak egy néhány gondolatot ragadok most ki belőle egész rapszódikusan s azokat a magaméival megtoldva szolgatársaim felé ezt mondom: okuljunk és cselekedjünk. A gondolatok ugyanis, amelyeket a szerző közöl, nem hagynak tétlenül, nyugtalanítanak, cselekvésre indítanak.

Gondolatvilágának aranytalpazata, — bár ezt kifejezetten sehol se mondja s talán a szerzőben is csak a tudat alatt él, — a hitigazság, mely az unitárius vallás főtétele, lényege, hogy t. i. az ember nem a sors játékszere, hanem cselekvő személy, kinek Isten képességet adott arra, hogy önmagának s nemzetének sorsát jobb jövő felé irányíthassa. Csak akarni kell erős akarattal!

Nem hiába választotta tanulmánya mottójául Madách buzdítását: „Ember küzdj és bízva bízzál.” A honért s a nemzet jövőjéért küzdeni tudó férfiak és asszonyok nevelését tekinti a